

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Болотіна Є. В., Колодяжна А. Є.

У статті розглянута трансформаційна економіка, глобалізація як сучасна стадія розвитку світової економічної системи, що характеризується наступним: глобалізацією і урбанізацією; прискоренням темпів науково-технічного прогресу; інформаційними процесами; перетворенням екології в економічний ресурс; переоцінкою старих традиційних ресурсів і виробничих технологій; зміною функцій держави. Рекомендовані шляхи адаптації економіки України до світового ринку. Підкреслено сутність інтеграції України у ЄС, географічне та геополітичне положення, а також фактори впливу на інтеграційний процес. Особливості сучасної економіки України диктують аргументи у користь розвитку співпраці з ЄС. Європейська інтеграція та членство в ЄС – стратегічна ціль України, оскільки найкраще реалізує національні інтереси у формуванні соціально-орієнтованої економіки та будівництві розвинутої демократичної держави, зміцнює позиції країни у системі міжнародних відносин. Визначені основні соціально-економічні проблеми інтеграції. Запропоновані напрямки розв’язування цих проблем.

В статье рассмотрена трансформационная экономика, глобализация как современная стадия развития мировой экономической системы, характеризующаяся следующими чертами: глобализация и урбанизация; ускорение темпов научно-технического прогресса; информационными процессами; превращением экологии в экономический ресурс; переоценкой старых традиционных ресурсов и производственных технологий; сменой функций государства. Рекомендованы направления адаптации экономики Украины к мировому рынку. Подчеркнута сутність інтеграції України в ЄС, географічне і геополітичне положення країни, а також фактори, впливаючі на інтеграційний процес. Особливості сучасного стану економіки України диктують аргументи в пользу розвитку співпраці з ЄС. Європейська інтеграція і членство в Європейському Союзі є стратегічною метою України, тому що найкращим чином реалізує національні інтереси в формуванні соціально-орієнтованої ринкової економіки і побудові розвинутого демократичного держави, зміцнює позиції країни в системі міжнародних відносин. Визначені основні соціально-економічні проблеми інтеграції. Предложено шляхи розв’язування проблем.

In the paper describes the transformation economy, globalization - modern stage of development of world economic system characterized by: globalization and urbanization; the accelerating pace of scientific and technological progress; information processes; conversion of ecology in economic resource; the revaluation of old traditional resource and manufacturing technology; the changing functions of the state. The author was recommended on key areas of adaptation of Ukrainian economy to the world market. The essence of integration of the Ukraine in EU are in article, the main advantages and shortcomings, geographical and geopolitical position of the country and also the factors influencing integration process are considered. The peculiarities of the modern economy of the Ukraine dictate the positive arguments of collaborate with EU. European integration a. EU member's is strategy aim of Ukraine, which realization interests by the nation about formation of the social-orientate economy a. development democracy state. Europeans integration consolidates the positions in system of the international relations. The main social and economic problems of integration are defined. The ways are offered of the problems solution.

Болотіна Є. В.

канд. філос. наук, доц.
каф. «Менеджмент» ДДМА
twinpiks@inbox.ru
студент ДДМА

Колодяжна А. Є.

УДК 330.117

Болотіна Є. В., Колодяжна А. Є.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Становлення концепції трансформаційної економіки ґрунтується на аналізі реальних економічних явищ. У теорії трансформаційної економіки розвиток суспільного виробництва досліджується через призму прогресу наукових знань. На нинішньому етапі розвитку основою розвитку економіки є високотехнологічне устаткування і сучасні комп'ютерні системи та технології. Сучасні науково-технічні знання можуть забезпечити створення і самозростання вартості товарів і послуг. У зв'язку з тим, що інформатизація – це ефективне заміщення людської праці знаннями, поняттям «трансформаційна економіка» дається визначення активно розвивається постіндустріальної економічної системи.

Концепція постіндустріальної економіки точно відображає сучасний рівень наукових знань і механізми впливу трансформації на суспільне відтворення. Теорія постіндустріальної економіки відтворює процеси становлення і розвитку нової економіки, точно формулює основні напрямки трансформації економіки, а також визначає, що сучасна економіка переходить на принципово новий етап розвитку. Отже, в понятті «трансформаційна економіка» об'єднуються мінливість і спадкоємність економічної системи, присутня між різними етапами розвитку економічної системи.

Розвиток незалежної України об'єктивно потребує входження її у світове господарство на організаційно-економічних засадах ринкових відносин на принципах рівноправності та взаємної вигоди у співробітництві.

За кількісними характеристиками і потужностями продуктивних сил Україна може бути гідним партнером у світових економічних зв'язках. Наявний науково-технічний потенціал дасть змогу Україні за сприятливих умов втримати передові позиції у світовій науці з цілого ряду науково-технічних напрямів і, найголовнішу, провадити незалежну економічну політику на включення в систему світових господарських зв'язків.

Термін «глобалізація» був введений в науковий обіг в середині 80-х рр. ХХ століття американськими авторами, які їм позначили поява нового типу соціальності і світопорядку, який буквально за всіма формами і параметрами - соціальної організації, влади, ідеології, економіки, етносу, способу життя і т.д. – відрізняється від нині існуючого.

Появу цього терміна пов'язують з ім'ям Т. Левіта, який у статті, опублікованій в «Гарвард бізнес ревью» в 1983 р, позначив їм факт злиття ринків окремих продуктів, вироблених великими багатонаціональними корпораціями (МНК) [1]. Поширення ж він отримав завдяки американському соціологу Р. Робертсону [2] і японцю К. Омае [3], що опублікував в 1990 р. бестселер «Світ без кордонів».

Останнім часом спостерігається збільшення числа наукових досліджень, присвячених питанням інтеграції України у світове господарство. У наукових публікаціях, в основному, приділяється увага фінансово-економічним і політичним проблемам міжнародної інтеграції, економічної раціональності, глобалізації та безпеки розвитку: Ю.В. Макогон, Т.В. Орехова [4], Ю.М. Пахомов, А. Філіпенко [5], О. Білоус, Д. Лукьяненко [6], Т.І. Кравченко, В.С. Миронов [7] та інші.

Однак дана тема є недостатньо дослідженою в соціально-економічному плані для прийняття остаточного рішення про необхідність інтеграції України в ЄС. Слід визначити переваги і недоліки, а також розробити рекомендації щодо основних напрямів інтеграційного процесу.

Метою статті є аналіз особливості сучасного процесу трансформації економічної системи України в умовах глобалізації як етапу еволюції та обґрунтування доцільності інтеграції України в міжнародне співтовариство.

Теорія трансформаційної економіки формулює тезу про те, що в сучасних економічних умовах потрібно говорити не про рідкості ресурсів, а про їх доступності. Все ж теорія трансформаційної економіки не є загально визнаною. Після інформаційної революції темпи зростання продуктивності праці в західних країнах сильно сповільнилися, якщо порівнювати з 50-70 рр. минулого століття [8, с.34]. Навпаки, кризи на ринку інформаційних технологій пояснюються специфічністю розвитку науково-технічної революції на нинішньому етапі, що не є ознакою відмови від інноваційного типу розвитку економіки [9, с. 41].

Частка нашої країни у світовому наукоємкому секторі економіки за останні десять років знизилася в 8 разів [10, с.52]. Виходячи з створених тенденцій, вельми песимістично можна оцінити можливості України досягти постіндустріальної стадії розвитку економіки і успішно інтегруватися у світову економіку, принаймні, до 20-х рр. XXI ст.

З іншого боку, необхідно змінити загальний підхід до аналізу російської економічної дійсності. Дослідження науково-інноваційного потенціалу не повинно мати песимістичного характеру, а має сприяти мобілізації до рішучого прориву в цьому напрямі. Всупереч понесених за останні роки втрат науково-інноваційного та виробничого потенціалів, у нашій країні є значні можливості для входження в число економічно розвинених країн.

Причини трансформації економіки діляться на дві основні групи – внутрішні і зовнішні. Досліджуючи внутрішні причини, потрібно приділити особливу увагу соціально-економічних суперечок, які склалися у зв'язку з відокремленістю України. Такий стан заважало свободі обміну ідеями, стримувало мотивацію людей та суб'єктів господарської діяльності.

Зовнішні причини економічної трансформації діляться на дві підгрупи. На думку вчених, перша група – це рушійні сили змін, що визначаються конкурентними перевагами країни щодо економічних систем інших країн. Друга група – це зовнішні рушійні сили, тобто політико-економічні інтереси, наявні у розвинених країн щодо нашої країни.

По своїй суті, трансформаційна економіка – нестійка система.

Остання властивість обумовлює цілий спектр специфічних мікроекономічних характеристик в системі організації суспільного виробництва, які визначають напрями реформування виробничої діяльності галузей і підприємств. У реформуванні мікроекономіки особливу роль відіграє промислова політика держави. У теорії трансформаційної економіки промислова політика – це послідовна організація роботи державного та приватного секторів з метою кількісного, якісного і структурного стимулювання розвитку вітчизняного виробництва на основі прийняття ефективних виробничих та інвестиційних рішень, розвитку інфраструктури та людського капіталу, а також формування сприятливих умов зовнішньої торгівлі [11, с. 97].

У нашій країні процес реформування вітчизняного виробництва ґрунтувався на принципі мінімального втручання держави. Така політика не сприяла появі у підприємців зацікавленості в технологічному прогресі. В українському випадку чиста теорія явно не відповідає реальній практиці.

Лібералізація і глобалізація є безпосередніми механізмами впливу трансформаційного процесу на вітчизняне виробництво. Проте механізми трансформації не можуть діяти ізольовано один від одного. Вони функціонують завжди у взаємодії, створюючи, таким чином, опосередковані механізми. Крім того, ступінь впливу опосередкованих механізмів розрізняється залежно від галузі або сектора промисловості.

Ключовим елементом трансформації в Україні з'явилася приватизація або реформування відносин власності. Основою становлення нової економіки Росії є розвиток приватної власності. Слід зауважити, що найбільш поширеною є індивідуальна приватна власність,

проте, з економічної точки зору, панівні позиції займає акціонерна власність. Ця обставина стає вирішальним при формуванні інституційних основ ринкової моделі, в якій інститут власності виступає як поєднання різних форм власності. Таким чином, за формами власності та за типами підприємництва ринкова модель є змішаною, залишаючись при цьому приватною, по суті.

Визначення економічної моделі України як змішаної не викликає заперечень ні з наукової точки зору, ні з практичної позиції. Однак автори вважають, що реформування відносин власності в такій економіці стикається з цілою низкою проблем. Збереження державного регулювання ціноутворення, торговельних відносин та зовнішньоекономічної діяльності перешкоджає приватизації, так як приватні підприємці не зацікавлені в покупці підприємств, контрольованих державою. Таким чином, процеси приватизації і лібералізації взаємопов'язані. Можна виділити наступні опосередковані механізми впливу трансформаційного процесу на вітчизняну промисловість України: приватизація і лібералізація цін, торгівлі, зовнішньоекономічної діяльності; трансформація системи організації управління, перехід від індустріального виробництва до постіндустріальної економіки; приватизація, лібералізація і трансформація фіскально-податкової системи; приватизація і трансформація грошово-кредитної системи.

Ряд дослідників отримали результати, що підтримують гіпотезу про позитивний вплив лібералізації на виробництво. При детальному аналізі з'ясувалося, що всупереч загальноприйнятій думці, цей ефект виражений сильніше в країнах, що розвиваються, а не в розвинених державах. Аналіз показав, що найбільш сильний і значущий позитивний ефект спостерігається в групі країн Південно-Східної Азії [12, с.65].

Початок XXI століття характеризується ще більшим посиленням процесу транснаціоналізації світової економіки. Транснаціональні корпорації (ТНК) стали провідним суб'єктом економічної діяльності держав в змінюється світовому економічному просторі. Відзначаючи цю тенденцію, дослідники пишуть про настання «ери транснаціональної економіки», нової «цивілізації транснаціонального бізнесу».

Україна як суверенна держава, по суті, робить лише перші кроки на світовій арені. Залишаючись протягом тривалого часу в стороні від головних світогосподарських процесів і перебуваючи в центрі Європи, поряд з державами, вже активно перетворюють свою економіку, Україна помітно відстала і не встигає за процесами, які відбуваються в сусідніх державах.

Об'єктивна необхідність ринкової трансформації економіки України зумовлена: вичерпанням екстенсивних факторів господарського зростання, соціально-економічною неефективністю, негнучкістю і низькою адаптивністю командно-адміністративної системи до умов науково-технічного прогресу і постіндустріальних перетворень.

Трансформаційний характер економіки України пов'язаний з наступними перехідними процесами: суверенізації національного господарського комплексу; лібералізація та демократизація економічного життя; плюралізацією форм власності і господарювання; структурної постіндустріальне перебудовою; формування інноваційного типу суспільного відтворення; гуманізації та соціалізації економічних процесів; радикальним змін функцій і ролі держави; становлення громадянського суспільства з розвиненими демократичними інститутами; гармонійної інтеграцією в глобальну соціально-економічне середовище.

Загальний стратегічний вектор розвитку України – побудова змішаної соціально орієнтованої економіки постіндустріального типу.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, мають певну специфіку, пов'язану з наступним:

- тривалий час вітчизняна економіка функціонувала як складова частина єдиного народногосподарського комплексу СРСР, що розвивається на директивно-плановій основі;
- штучна відірваність від загально-цивілізаційного прогресу визначила інверсійний характер переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки;

- постсоціалістичні трансформації характеризуються виключно високою залежністю економічних процесів від політичних рішень.

Перехідний період, в який вступила економіка України в кінці ХХ ст., пов'язаний з глибинними соціально-економічними перетвореннями, неминучим наслідком яких став міжсистемний криза, що охопила всю систему суспільних відносин. Міжсистемна трансформаційна криза - криза, яка пов'язана з переходом господарської системи до нового якісно станом, радикальних змін економічних засад та інституційної структури суспільства.

Стратегічним пріоритетом розвитку вітчизняної економіки на сучасному етапі є перехід до людиноцентричної моделі суспільного прогресу і перетворення людського ресурсу в його інтелектуальні, інноваційні та інформаційні складові, в пріоритетні напрямки капіталовкладень.

Разом з тим оновлення моделі економічного зростання на основі зміни типу суспільного відтворення, форм нагромадження багатства і уявлень в критеріях ефективності економіки наштовхується на серйозні перешкоди, а саме:

- технологічну багатокладність вітчизняної економіки, постійне відтворення застарілих технологічних укладів;
- відсутність ефективних власників і дієвих механізмів стимулювання інноваційної активності;
- деформовану галузеву структуру, засновану на домінуючому розвитку сировинної складової економіки;
- існування застарілих неформальних інститутів, пов'язаних з попереднім господарським досвідом;
- нерозвиненість складного комплексу постіндустріальних характеристик особистості: ініціативність, вміння творчо мислити, приймати відповідальність на себе і адаптуватися до стрімко мінливих умов.

Облік світового досвіду постіндустріальних перетворень розвинених держав світу та вітчизняної практики господарювання дозволяє зробити висновок, згідно з яким найважливішими передумовами утвердження людиноцентричної моделі економічного зростання виступають наступні:

- подолання застарілих уявлень залежно економічного прогресу націй;
- забезпечення динамічного економічного зростання на основі проведення активної інвестиційної політики, спрямованої на активізацію людського капіталу;
- формування національної інноваційної системи як органічної цілісності науки, інновацій та виробництва;
- удосконалення національного законодавства у відповідність до вимог Міжнародних стандартів і угод у сфері інтелектуальної власності, її комерціалізація і належна правова захист;
- структурна перебудова економіки галузевого та територіального спрямування, реструктуризація інституціональної системи, адміністративно-територіальна реформа;
- поступова зміна соціально-економічного генотипу нації у напрямку зростання соціальної активності, самостійності, вивільнення творчого потенціалу особистості;
- становлення громадянського суспільства з розвиненими демократичними інститутами, здатними забезпечити самореалізацію особистості та самоорганізації соціуму;
- впровадження нової парадигми зовнішньоекономічних зв'язків, спрямованої на гармонійну інтеграцію країни в глобальну економічну середу.

Виділяють три передумови, реалізація яких створює сприятливі можливості для поступового включення економіки України в глобальні процеси і структури:

- 1) ринкова трансформація економіки;
- 2) реструктуризація економіки;
- 3) відкритість економіки

Ринкова трансформація розвивається в трьох основних напрямках:

- 1) лібералізація економіки;
- 2) приватизація власності;
- 3) інституціоналізація: створення ринкової інфраструктури та нової системи управління.

Хоча в Україні і розробляються самі передові технології, не вистачає капіталів, щоб запустити їх у масове виробництво. Трьома основними сферами іноземного інвестування в Україну продовжують залишатися обробна промисловість (в основному харчова), сфера торгівлі та фінансова діяльність. У структурі іноземних інвестицій в Україну трьох найбільших інвесторів частки цих секторів складають відповідно: США – 35,7%, 20,4%, 2,5%; Кіпр – 25,4%, 38,8%, 12,7%; Нідерланди – 83,5%, 3,1%, 3,0%. Нам потрібно навчитися захищати себе, свої ідеї і поступово налагодити національне виробництво всього переліку споживчих продуктів.

Таким чином, при існуючому великій кількості точок зору щодо включення України в транснаціональні світогосподарські зв'язки, безсумнівно, те, що державі, що знаходиться на перехідному етапі і відчуває дефіцит капітальних ресурсів, а також обмеженість міжнародних економічних зв'язків, необхідно приділяти першорядну увагу максимальному використанню сучасних тенденцій міжнародного економічного розвитку.

В рамках реалізації Національної стратегії соціально-економічного розвитку країни наша держава з 2002 року намагається здійснити перехід до інноваційної моделі економічного зростання, здатної підтримувати динамічний і сталий розвиток економіки. У національній стратегії соціально-економічного розвитку країни до 2015 року вперше заявлено про формування «випереджаючої» моделі розвитку. Одним з ключових завдань економічної політики України стає також створення відповідних умов для підвищення конкурентоспроможності економіки на інноваційних засадах.

Одним з найважливіших етапів в інтеграції України у світовий простір є входження України до ЄС. На проведеному 1 грудня 2005 саміті «Україна-ЄС» прийнято «історичне» рішення надати Україні статус країни з ринковою економікою. Придбання з економічної точки зору символічні. Структура торгівлі України з країнами ЄС позначена дуже вузьким асортиментом. Продукція низько-технологічних галузей (недорогоцінні метали та продукція з них, мінеральні продукти тощо) становить понад 70% загального обсягу експорту України в ЄС. Відсутність в Україні статусу країни з ринковою економікою робила її більш чутливою до активного використання з боку Європи антидемпінгових заходів. Так, на Україну припадає 3% ініційованих з боку ЄС проти друге країн антидемпінгових розслідувань і 5% введених ЄС антидемпінгових заходів, що, враховуючи долю України в торгівлі ЄС (0,4%), здається помітним показником. Інтеграція в західноєвропейські структури та розвиток співробітництва з ЄС є не самоціль, а засіб досягнення, в першу чергу, конкретних економічних цілей. Обсяг торгівлі між Україною та ЄС у 7 разів перевищує обсяг торгівлі України з США. Українські товаровиробники, у першу чергу з найбільш конкурентно-здатних сфер української економіки: металургійної і текстильної промисловості, сільського господарства, певних сфер наукоємних та енергетичних технологій, мають отримати більше можливості для експорту своїх товарів у Західну Європу [13].

Беручи до уваги ті конкретні умови, які створює світова економіка кожній державі, Україна повинна в порівняно короткі терміни знайти свій шлях переходу до ринкової економіки і прискорення трансформаційних перетворень з метою зміцнення своєї ролі у світі. Тут доречно згадати відому ремарку У. Черчіля: «У Великобританії немає ні друзів, ні ворогів. У неї є тільки національні інтереси». Не завадило б і Україні дотримуватися цього принципу при виробленні стратегії ефективного суспільного розвитку в умовах безперервної глобалізації світової економіки.

ВИСНОВКИ

В рамках реалізації Національної стратегії соціально-економічного розвитку країни наша держава з 2002 року намагається здійснити перехід до інноваційної моделі економічного зростання, здатної підтримувати динамічний і сталий розвиток економіки. У національній стратегії соціально-економічного розвитку країни до 2015 року вперше заявлено про формування «випереджаючої» моделі розвитку. Одним з ключових завдань економічної політики України стає також створення відповідних умов для підвищення конкурентоспроможності економіки на інноваційних засадах. Одним з найважливіших етапів в інтеграції України у світовий простір є входження України до ЄС.

Процес європейської інтеграції буде тривалим і непростим. Серед іншого, інтеграція в Європу означає зростання відкритості національної економіки та конкуренції з боку фірм ЄС. При цьому неминучі досить болючі наслідки для окремих секторів виробництва і навіть регіонів. Однак потенційні здобутки і переваги європейської інтеграції перевищують можливі втрати і ризики.

Вступу України в інтеграційні процеси світової економіки перешкоджають: низький технічний і технологічний рівень виробництва, низька конкурентоспроможність продукції; сировинна спрямованість експорту; архаїчна структура економіки з переважанням важкої промисловості і галузей ВПК; монополія; корупція і бюрократизація; військове вторгнення.

З метою входження в світовий економічний простір Україна зобов'язана впровадити в практику принципи вільної торгівлі, сповідувати відкритість економіки, послідовно і неухильно проводити приватизацію і створити ефективну, скорочену до мінімуму державну адміністрацію, задіяти науково-технічний потенціал і національну систему інновацій для реалізації стратегічних інтересів і забезпечення довгострокової стабілізації економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бардалеева, Е.В. Концептуальные подходы исследования глобализации в понимании зарубежных ученых // *Актуальные проблемы экономической теории и мировой экономики*. – СПб: Знание, 2007. – 369 с.
2. Робертсон Р. Дискурсы глобализации: предварительные размышления / Р. Робертсон // *Россия и современный мир*. – 2001. – № 1. – С. 215–218.
3. Омае К. Упадок национального государства: становление региональных экономик / К. Омае. – М.: Европа, 2009. – 336 с.
4. Мун П.-Г. Глобальные вызовы человечеству: доклад Генеральной Ассамблеи ООН / П.-Г. Мун // *Спасение*. – 2008. – № 11. – С. 6–7.
5. Мамедов Н.М. Глобализация как современное состояние общественного развития / Н.М. Мамедов // *Эпоха глобальных перемен (опыт философского осмысления)*. – М.: МГУ, 2004. – С. 41–49.
6. Барлыбаев Х.А. Путь человечества: самоуничтожение или устойчивое развитие / Х.А. Барлыбаев. – М.: Изд-во Комиссии Госдумы по устойчивому развитию, 2001. – 228 с.
7. Горбачев М.С. Грани глобализации: трудные вопросы современного развития / М.С. Горбачев. – М.: Фонд «Либеральная миссия», 2003. – 592 с.
8. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма. – М.: АСТ, 2004. – 592 с.
9. Бжезинский З. Выбор: мировое господство или глобальное лидерство / З. Бжезинский. – М.: Международные отношения, 2004. – 288 с.
10. Иноземцев В.Л. Глобализация: иллюзии и реальность / В.Л. Иноземцев // *Свободная мысль*. – 2000. – № 1. – С. 81–88.
11. Делягин М.Г. Мировой кризис: общая теория глобализации: курс лекций / М.Г. Делягин. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 768 с.
12. Глобализация и афро-азиатский мир. Методология и теория: Сборник статей / РАН. ИНИОН. – М.: Наука, 2007. – 164 с.
13. Хорина, Г. П. Глобализация как идеология / Г.П. Хорина // *Знание. Понимание. Умение*. – 2005. – № 1. – С. 71–78.